
Korszakváltások

Amikor gróf Tisza István emlékezetes beszédében bejelentette, hogy „*ezt a háborút elvesztettük*”, egy új időszak köszöntött be a magyar politikatörténetben. 1918 októberére nemcsak az eredeti háborús célok és elképzelések enyésztek el, hanem az 1867-es kiegyezésen alapuló kormányzati rendszer léte is veszélybe került. Károlyi Mihály elutasította Tisza István együttműködésre vonatkozó javaslatát. Károlyi Mihály saját utat és cselekvési tervet vázolt fel. Tisza a történelmi Magyarország megmentésére irányuló terve egy vesztes kísérlet maradt, mely után az ország egyre gyorsuló iramban haladt a kényszerű és fájdalmas átalakulás felé. Ebből a káoszból egy új Magyarország született, amelyet egy megváltozott politikai elit kezdett el kormányozni. A változások közepette jelent meg a politikai élet színpadán a Horthy-korszak legellentmondásosabb legitimitista személyisége, a mindig snájdig Friedrich István.¹

(Radikális kezdet) Friedrich István, a kortársai körében élő mendemondák szerint József főherceg természetes gyermeke. Azonban születési körülményei egészen prózaiak: 1883. július 1-én született a Pozsony vármegyei Malackán. Édesapja gyógyszerész és egy kisebb gyár tulajdonjogával rendelkező dualizmuskori vállalkozó volt. A pozsonyi főreáliskolában érettségizett, majd a budapesti, illetve a charlottenburgi egyetemen szerzett mérnöki diplomát. A magyar miniszterelnökök sorában ő az egyetlen, aki a MAFC játékosaként tagja volt az Ausztria ellen 1904-ben vereséget szenvedő magyar válogatottnak. Mindez jellemző színes egyéniségére. Kezdetben, Berlinben dolgozott az Allgemeine Elektrizitätsgesellschaft főmérnökeként, majd a budapesti Ganz és Társa Villamossági Rt. mérnöke lett. 1908 körül Mátyásföldön letelepedve egy gépjavító műhelyt alapított.²

Az egzisztenciateremtés lehetővé tette számára a közéletbe való bekapcsolódást. Jó politikai érzékkel, nagy tetterővel és becsvágygal megáldott, de tapasztalatokkal nem rendelkező ember volt. Határozott politikai elvek, a konzervatív-demokrata gondolkodásmód csak később alakult ki nála, a két forradalom idején.³ A *Hétféői Hírlapban* megjelent interjú szerint az *Anonymus szabadkőműves páholy tagja lett*.⁴ *Önmagát a haza és kereszténység érdekében tevékenykedő, a vallásellenesség ellen fellépő embernek mutatja be, aki a szélsőséges irányzatoknak igyekezett útját állni.* Mindebben közrejátszott az a tény, hogy a szabadkőművességet elutasította az 1920-as évek konzervatív társadalmának jelentős része. A szabadkőművességről vallott korabeli közvélekedést dr. Somogyi István foglalta össze munkájában.⁵ Friedrich saját személyét és a mozgalmat kedvezőbb színben akarta feltüntetni. Nem felel meg a valóságnak az a mérsékelt és konzervatív jellegű gondolkodás, amit a közvéleményben igyekezett tudatosítani. Tettei és elvei éppen az ellenkezőjét bizonyították ekkor, a progresszív és radikális szabadkőművest, aki számára a tett volt a legfontosabb.

Az *Anonymus páholy* az „nemzeti intranzigens magyar” értékrendszert képviselte, s Friedrich is ezt tette maga számára kötelezővé. Legalábbis ezt állította. A szabadkőművességnek több kiváló magyar államférfi volt tagja, kezdve Széchenyitől Kossuthig. Friedrich szerint a szabadkőművesség keresztény, s nemzeti alapon álló tagjai nem tudták megakadályozni azt, hogy a mozgalom a Kunfi–Jászi-féle destrukció irányába ne forduljon. A szabadkőművességgel ugyanaz történt, mint Magyarországgal, a gyenge és erélytelen keresztény társadalom engedett a „forradalmi internacionális destrukciónak”.

Közéleti tevékenysége helyi szinten kezdődött, Cinkota és Mátyásföld községekben – ahol részt vett az önkormányzatok munkájában – választás útján nyert mandátum birtokában gyakorolta jogait.⁶ Majd segítségére volt az Újmátyásföldiek egyesületének megszervezésében és a gödöllői választókerület függetlenségi pártmozgalmának életre hívásában. A gödöllői kerület Függetlenségi és 48-as Pártja központjában 1917. június 29-re több ellenzéki szervezet bevonásával ülést terveztek. Friedrich olvasta fel a határozati javaslatot, mely egy karakteres baloldali értékrendet reprezentál: követeli az általános és titkos választójog alapján választott új népképviselőt, a háború gyors befejezését, az annexió nélküli békekötést⁷

A helyi politizálásnak is szüksége volt egy fórumra, ezért Friedrich belefogott egy lokális lap szerkesztésébe.⁸ Cikkeiben helyi és országos politikai eseményekkel foglalkozik. Tisza-ellenessége már korán határozott formában jelentkezik⁹, olyan publicisztikai megfogalmazásban, mely végig jellemző lesz újságírói tevékenységére¹⁰:

„Ha lenne orosz parlamentünk, akkor bizonyára Tisza István lenne az elnök megint. Tisza István nevével álljál fel és vedd le a kalapodat a fejedről, nem lehet tudni, az még mire lesz jó! Hiszen ő korlátlan diktátor!”

A Függetlenségi Pártba való belépése egyben a Tisza fémjelezte kormányzati rendszer elleni fellépést is magával hozta. Ennek hevessége fokozódott, ahogy gróf Tisza István és kormánya fellépett a liberálisok ellen. Friedrich kétségbe vonja a parlamenti rendszer demokratikus működését, ott ahol az ellenzéki képviselők erőszakos eltávolítása lehetséges.¹¹ A Tisza-ellenes támadás 1917-re éri el tetőfokát, ekkor nyíltan támadja azt a személyt, „aki bukásba vitte pártját”¹² Publicisztikájában egy olyan elvrendszer tárul elénk, melyet Károlyi később a béke, demokrácia, függetlenség hármasszava köré csoportosított programjában tett közre 1913 folyamán.

Friedrich István 1912-ben lett a Függetlenségi Párt „kültagja”. Pályájának indulása egybeesik az egyik fontos elképzelés megvalósulásával: az amerikai szónoki körúttal. Ennek célja a párt új módszerekkel való munkálkodásának demonstrálása a vezető kormánypártok előtt, mellyel azt akarták elérni, hogy az ellenzék elismerjék, mint komoly tényezőt a nagypolitikában. Károlyi az útról készült leírásában Friedrichet mint a szabadkőműves gondolatokat befogadó, baloldali radikális mutatja be. Az agitációs körút vége a háború kezdetére esett, ezért visszatérésükkor Bordeaux-ban fogságba kerültek.¹³ A háború átalakította Friedrich István életét, egyrészt egészsége károsodott, az Uzsoki szorosnál a hörghurut következményeként fellépő asztma később is jelentkezett. Másrészt a harctéren, ahol autóstisztként szolgált, megismerkedett József főherceggel. A későbbi ellenforradalmi szervezkedéseknél ennek meghatározó jelentősége lett.¹⁴ 1917-ben, mint tüzérségi javítóműhely parancsnok visszatért a galíciai csataterre. Betegsége kiújulásával felmentették a frontszolgálat alól.

1916-ban a nagypolitikában döntő változások mentek végbe. Károlyi szakított a Tisza gróffal szemben tehetetlen ellenzékkel. Komolyabb pártszervezésre nem került sor, ennek ellenére a tagság létszáma gyorsan növekedett Budapesten is, ahol gyenge volt a párt. Károlyi katonai szolgálatot teljesített, ezért a pártvezetés gróf Batthyány Tivadar kezébe került. A Károlyi Párthoz csatlakoztak a Függetlenségi Párt fiatalabb tagjai, akik a későbbi ellenforradalmi időszakban is fontos szerepet játszottak, mint P. Ábrahám Dezső. A párt ellenzékiisége a hagyományos német és háborúellenességet követte, a múlt intranzigens nemzeti hagyományait jelenítette meg.

Friedrich a pártban a radikális belpolitika és a bátor békepolitika forradalmi képviselőjének mutatta magát. Radikalizmusában nem ismert mértéket.¹⁵ Saját baloldali

szervezetet hozott létre Néptársaság néven.¹⁶ A Néptársaság igen radikális követeléseket fogalmazott meg tízpontos munkaszabályzatában. Meg akarta valósítani a földek, gyárak államosítását, az osztálykülönbségek megszüntetését és a teljes politikai jogegyenlőséget. Az egész népet érintő kérdésekben arra törekedtek, hogy ezekben a nép döntsön a parlament megkerülésével. A szervezet a demokratizmus és militarizmus különös keveréke volt, s az orosz forradalom idején próbálgatta szárnyait. Azonban komoly erő, s szándék sem állt mögötte, így a szervezkedés az első akadályok láttán abbamaradt.¹⁷

(A forradalmár átáll) Az 1918-as év az Osztrák–Magyar Monarchia, különösen Magyarország számára a vég közeledtét jelentette. A háborús vereségek és veszteségek együtt jártak a dualista berendezkedésű monarchia hátországának, belső életének átrendeződésével, a politikai ellenzék felerősödésével. Fokozódtak a nemzetiségi ellentétek és szeparatista törekvések, az antantnak a nemzetiségekkel kötött titkos szerződésai és az emigráns politikai vezetők tevékenysége miatt is. Károlyi fellépése a Jászi által kidolgozott „keleti Svájc” koncepciójával 1918 elején még kecsegtetett volna némi reménnyel, októberben azonban már realitását veszítette.¹⁸

Magyarországon IV. Károly megkísérelte a reformok megvalósítását. 1917. márciusi látogatásán József főherceget akarta kinevezni miniszterelnöknek, akit az ellenzék is elfogadott volna, de gróf Tisza István Munkapárt többségi fellépésével megakadályozta ezt. A fokozódó válság hatására meneszti gróf Tisza Istvánt, de a kinevezett Eszterházy-kormány is hamarosan távozni kényszerült, mert reformjait – Tisza beváltotta fenyegetését – mind a parlamenti többség, mind a Választójogi Blokk elutasította. Az új kormány miniszterelnökének, Wekerle Sándornak, aki Tisza embere volt, a megegyezésre való törekvése csak átmenetileg enyhítette a válságot. A háború következményei: a munkanélküliség, infláció, áruhiány és a katonák szenvedései (sebesülés, rokkantvá válás, hadifogság) döntően befolyásolták az események alakulását. Mindez a radikális irányzatok, törekvések felerősödésével járt.

Károlyi és pártja – az Egyesült Függetlenségi és 48-as Párt – az ellenzék vezető erejévé vált 1918 nyarára. A pártban nagy változások következtek be, Lovászy Mártont választották meg új alelnöknek. Előtérbe került Friedrich személye, mert Lovászy feltétlen híve és elveinek támogatója volt, másrészt Károlyi pártján belül mindinkább a modernebb fiatalokra támaszkodott.

Gróf Tisza István 1918. október 16-i parlamenti beszédében bejelentette a háborús vereség tényét. A nagy nyilvánosság Tisza István háborúellenességét csak ekkor ismerhette meg. A beszéd elhangzása után az események felgyorsultak. A Nemzeti Tanács 1918. október 24-én alakult meg. Ennek létrehozásában Friedrich is tevékenyen részt vett. A Nemzeti Tanács programját már október 25-én magukévá tették a radikális tisztek, akik hamarosan létrehozták a Katonatanácsot. A Tanács vezetői elfogadták ezt, de félték a békés átmenet forradalommá válásától, amely megnehezítette volna kormányra kerülésüket. Károlyi miniszterelnökké válásának esélyei megnövekedtek azzal, hogy IV. Károly magával vitte Bécsbe a tárgyalásokra. Ezáltal Friedrich is az események homlokterébe került, amikor Károlyi miniszterelnöki kinevezésének támogatására rendezett tömeggyűlésen az ő vezetésével felakasztották gróf Tisza István huszár ezredesi egyenruhába öltöztetett alakját.¹⁹

Károlyi eredmény nélkül tért vissza Bécsből, ahonnan vele utazott József főherceg is, akit IV. Károly homo regius-szá nevezett ki. A pártkörben forradalmi hangulat alakult ki. Károlyi miniszterelnökségét kezdték követelni: Friedrich volt a leghangosabb

köztük, magából kikelve tetteket követelt.²⁰ Amikor József főherceggel a megegyezés érdekében Károlyi tárgyalásokat kezdett, Friedrich követni akarta a várat a monitorok matrózaival. Csak Lovászy hathatós fellépése mentette meg a helyzetet. Károlyi érdekében Friedrich, mint egy forradalmár a tömeget a főherceg palotája elé akarta vezetni: „*Testvéreim meggyünk Budára!*”²¹ Azonban a tüntetés vérfürdőbe torkollott, s a Lánchídi csata néven elhíresült esemény után került Friedrich neve a politikai köztudatba. Nyilvánvalóvá vált a békés átmenet sikertelensége, s hogy a változások csak forradalmi megmozdulások révén lehetségesek, amelyek 1918. október 30-án be is következtek.

1918. október 31-én bekövetkezett a történelmi Magyarország összeomlása, gróf Tisza István meggyilkolása, valamint a Károlyi-kormány kinevezése. A tragikus sorszerűséget jól jellemzi Sigmund Freud megjegyzése a magyar helyzetről:

„*Sohasem voltam az ancien régime feltétlen híve, de kérdéses számomra, hogy a politikai bölcsesség jelének tekinthető-e, hogy a sok gróf közül a legokosabbikat (Tisza Istvánt) meggyilkolják, a legbutábbikat (Károlyi Mihályt) pedig megteszik miniszterelnököknek.*”²²

Friedrich „progresszív baloldalisága” meghozta első sikerét, Károlyi szóbeli ígérete alapján a Honvédelmi Minisztérium politikai államtitkára lett.²³ Ez a baloldaliság nem volt következetes és tartós, csupán érdekérvényesülését szolgálta. Forradalmárnak tartották. Ez felelőtlen és rövidlátó gondolkodás volt, hiszen azt a kormányzati formát és rendet segítette megdönteni, melyet 1919 augusztusában helyre akart állítani. Ezek az elvek nem hosszú fejlődés révén érlelődtek meg benne a más eszmékkel való viták során. Amit megtapasztalt Károlyi elveinek gyakorlati megvalósulásából, hogy mekkora ellentét van az elmélet és a tehetetlen kormányzati próbálkozások közt, megértették vele azt, hogy mit kell tennie. A kormányzat tettei elfogadhatatlanok voltak számára. Károlyi és kormánya képtelennek bizonyult a baloldali előretörés megakadályozására. A Függetlenségi Párt jobboldali tagjai – akik közé Friedrich is tartozott – nem tudták a történelmi Magyarország felbomlásának tényét elfogadni. A Károlyi-kormány az államformát is átalakította.²⁴ A királyság megszüntetése, a magyar önvédelmi ösztönt is ébren tartó Szent Korona tant²⁵ és hozzá tartozó alkotmányos formát is eltörölte. Friedrich számára is már sok volt a határok feladása, a passzivitás, amit a pacifista politika képviselt. Így érthetővé válik hadügyi államtitkári tevékenysége, hogy miért állt át az ellenforradalom oldalára.

A megalakuló új kormány programja három fő irányelvből állt össze: ezek közül az első a békekötés az antanttal, amely akkor lenne Magyarországra nézve kedvező, ha a pacifizmust propagandaszerűen hangsúlyozzák. Meghatározó jelentőségű volt a nemzetiségi kérdés rendezése, a nem magyar nemzetiségek Magyarországon belül való megtartása, Jászi „keleti Svájc” elképzelésének megvalósításával. Az új kormányzat számára életbevágóan fontos volt a közintézmények demokratizálása, és a földreform.²⁶

Garami Ernő egy újságcikkében rámutatott a forradalom súlyos hibáira, a gyenge és háttérbe szorított polgárságra, amely nem tölthette be a politikai fők szerepét. A munkásságé lett a vezető erő, ám ennek radikalizálódását, sem az MSZDP nem akadályozta meg, sem a polgárság, mely nem volt jól megszervezve.²⁷

A pacifista politika alátámasztása a Honvédelmi Minisztériumra várt. A minisztérium legfontosabb feladata novemberben a régi hadsereg leszerelése volt, a radikalizálódás elkerülése, a költségek növekedése, valamint a béketárgyalások megkezdése miatt. Friedrich hadügyi államtitkár és Linder Béla hadügyminiszter koncepciója alapvető ele-

meiben különbözött. Linder a régi hadsereg teljes feloszlását kívánta elérni, mivel úgy vélte, hogy a győztesek ellen a háború esetleges folytatása lehetetlen fegyelmetlen hadsereggel, ezért sietség nélkül akart kis létszámú fegyveres erőt szervezni. Friedrich pedig kezdettől fogva a polgári rend megvédésére alkalmas, szocialista-ellenes, a régi tisztikar vezetése alatt álló katonai erő kiépítésére törekedett.

Linder akarata ellenére megjelent a leszerelési rendelet²⁸, amit a minisztertanács elé vitt, de belebukott és a leszerelési tárgyalások idejére Friedrich István lett a minisztérium tényleges vezetője. Megváltozott törekvései teljesen érthetőek. A forradalom kitörésétől kezdve fokozódik a csehek, románok és délszlávok által elfoglalt területek nagysága. Ezt csak egy ütőképes hadsereggel lehet megakadályozni, tárgyalásra kényszerítve őket. A Katonatanács szerepe és befolyása is erősödik. Pogány Józsefet azért nevezték ki a szervezet élére, hogy mérsékelje törekvéseiket. Ehelyett a szószólójuk lett. A szélsőbal előretörése eltávolítja a nemzeti erőket a kormány támogatói közül, Gömbös ezzel indokolta ellenforradalmi tevékenységét. Mindez Friedrich Istvánra is tökéletesen illik.²⁹

Az új hadügyminiszter, Bartha Albert a Friedrich köré csoportosuló régi tisztikar képviselőjeként mutatkozott be. Így megjelent a MOVE ősenek alakuló gyűlésen november 11-én és közösséget vállalt velük.³⁰ Mögötte a Károlyi Párt Lovászy-féle jobbszárnya állt. A polarizálódásnak, a jobboldal fellépésének az adott lehetőséget, hogy a kormányban ekkor még a függetlenségi politikusok voltak többségben és a jobbszárny a pártban is erőfölénnyel rendelkezett. Ezt a tényt behatárolta az, hogy a kormányban résztvevő baloldali erők jelentős háttértámogatást élveztek a szakszervezeti mozgalom, a munkás-paraszt katonatanácsok részéről. Mindezek ellenére a jobboldal érdekei érvényesítésére megkísérelte a konfrontációt. Sokallták a földreformot, elutasították Szende Pál pénzügyminiszter radikális adóreform tervét, mely szerintük a nagyvagyon mellett a középvagyont is ellehetetleníti, és a „földbirtokpolitikai radikalizmust” kiterjeszti a kereskedelemre és az iparra. Azzal érveltek, hogy az antant politikája konzervatív irányba halad a legyőzött és újonnan alakult államokban, így határozott fellépés szükséges a bolsevizmussal szemben, és sürgételen a radikális belpolitika. Külpolitikai szempontból határozottabb fellépést sürgettek Csehszlovákiával és Romániával szemben, valamint nacionalista külpolitikai irányvonalat óhajtottak.

Első lépésként a megbízható hadsereg kialakítása volt a cél. Bartha Friedrichhel együtt elrendelte, hogy az állomány 25%-át továbbszolgáló altisztekkel kell feltölteni. A rendes csapatok mellett tiszti és egyetemi zászlóaljok, jászkun gárda, székely huszárezred és más alakulatok szervezését kezdték meg. A csapatokat a forradalmi tömegmozgalmak ellen szándékoztak bevetni. Azonban a katonatanácsok erősebbnek bizonyultak, likvidálásuk sem sikerült, s a riadószázadok kialakításáról szóló rendeletet³¹ Pogányék tüntetése miatt megsemmisítették, s Bartha elvesztette pozícióját.

Ezek a jelenségek a Károlyi Párton belül fokozták a válságot. Károlyiék tábora elutasította a jobboldal ilyen irányú próbálkozásait. Károlyi és hívei földosztással kívánták megosztani az új forradalom gyülekező táborát, nem pedig a KMP betiltásával és a katonatanácsok ellehetetlenítésével, esetleg statáriummal. Károlyi egyforma távolságot akart tartani a baloldal és a jobboldallal megerősödött államapparátus, valamint saját pártja jobbszárnya közt. A december 15-i kormányülésen kijelentette, hogy wilsonista külpolitikáját nem adja fel, és az összes polgári párt vele egy nézeten van. A koalíciót kívánta megerősíteni a keresztényszocialista és a kisgazda párt segítségével. Már dec-

ember 2-án fúzióra lépett Nagy György pártjával. A baloldal, Jászitól a kommunistákig elutasította ezt a tervet, ám a jobboldal sem igazán bízott benne.

Friedrich miután államtitkár maradhatott, újabb terveket kovácsolt. Gömbös a MOVE-ba már kész tervet vitt, a megbízást a hadügyi államtitkártól kapta. A terv lényege Budapest elszigetelése volt a vidéktől. Az országot megyei, járási alapon kell megszervezni ellenforradalmi célokra.³² A MOVE vezérkara, a Honvédelmi Minisztérium és a Függetlenségi Párt jobboldala között szoros szövetség alakult ki, a belső viszonyok megváltoztatására és a területi integráció védelmére már Bartha miniszterségétől kezdve. Friedrich és Gömbös közös akciója a Csallóköz, Érsekújvár vidékének magyarságát akarta felrázni a nemzeti ellenállás érdekében. Szmezsányi Györgyöt támogatták, hogy Érsekújvár vezetőjével szervezze meg az ellenállást. Honvédelmi Bizottmányt alakítottak, kihirdették a statáriumot és fegyverbe szólítottak minden 20 és 40 év közötti férfit a Felvidéken. Szmezsányi jelentést küldött Friedrichnek, aki 40 ágyút, vezérkart, municiót, 12 ezer fegyvert és pénzt ígért. Magasházy László, Rácz Kálmán csapatokkal, lovassággal útban volt, amikor Pogány József leleplezése megakasztotta az akciót.³³

Lovászy távozott a pártból. Ez annak a jele volt, hogy a párt erodálódása megkezdődött. A kormány viszont újra válságba került, mert a túlsúlyban levő Függetlenségi Párt kettéhasadt, így eltűnt a kormányt támogató többség. Azon intézkedések, melyek a forradalom lehetőségét lefékeztek – a földreform, választások elhalasztása, nagytőke korlátozása, fellépés a bal- és jobboldallal szemben³⁴ – nem jártak eredménnyel. Az új Berinkey-kormányban az MSZDP többségbe került, annak balszárnya fokozatosan közeledett a KMP-hez, ez előrevetítette a teljes balratolódás lehetőségét. A polgári pártok a Berinkey-kormány által április 14-re beígért választásokra készülődtek. Friedrich is egy polgári frontba lépett Vass Józseffel, Pallavicini Györggyel, Rubinek Gyulával és Meskó Zoltánnal, Ernszt Sándorral együtt indult a Pest megyei listán, ahol listavezető lett.³⁵ A Berinkey-kormány 1919. március 20-án kapta meg a Vix-jegyzéket, melyben újabb kelet-magyarországi területek kiürítését követelték. Az ultimátumra 30 óra múlva várt választ a Budapesti Szövetséges Katonai Misszió. A kormány sem elfogadni, sem elutasítani nem tudta a jegyzéket, mert nem rendelkezett kellő katonai és politikai erővel. A KMP hatalmi ambíciói e helyzetben kedvező lehetőséghez jutottak, ezáltal a kormány kénytelen volt lemondani és a hatalmat átadni a proletárdiktatúrának.³⁶

(Fehérház Bajtársi Egyesület) A proletárdiktatúra kikiáltása idején a Függetlenségi Párt jobbszárnya 1919 áprilisában élénk diplomáciai tevékenységet fejtett ki. Kapcsolatokat létesítettek a bécsi ABC-vel és az Aradra delegált francia parancsnokkal. A kapcsolatok felvételével és fenntartásával létrejövő tárgyalások arra irányultak, hogy a franciákat megnyerjék egy felszabadító akcióhoz.³⁷ A változások következtében a vezető embereket, Urmánczy, Lovászy, Friedrich letartóztatták, akik a román támadás után elrendelt túszszedés miatt kerültek a Gyűjtőfogházba. Friedrich május végére szabadult ki, s kapcsolatba lépett a budapesti ébredőkkel és különböző keresztényszocialista csoportokkal.³⁸ A Fehérház szervezésébe 1919 júliusában kapcsolódott be.

Létrejön a Fehérház, melynek története a valóság és mítoszok nehezen kibogozható keveréke. A Fehérházat, mint a keresztény Magyarországért küzdők mentsvárát képezték el.³⁹ Nem más, mint az 1918 decembere óta párhuzamosan működő ellenforradalmi szervezetek együttműködése volt. Tagjai olyan eszmét vallottak magukénak, amelynek fő célja a keresztény Magyarország visszaállítása. Eredete 1916-ra vezethető vissza, amikor Csilléry András Magyar Társaság néven egy kört alakított, amelyben a magyar

felsőbbséget akarták biztosítani a zsidóság túlkapásaival szemben. Ez volt az a zárt titkos társaság, melyből később a Fehérház kialakult. Tagjai közt számos személyiség volt, aki a társadalmi életben vezető szerepet játszott. A Tanácsköztársaság elleni első fellépésre 1919 áprilisában került sor, amikor a Baross u. 28-ban Csilléry lakásán megindult a szervezkedés 33 taggal, akik közt valamennyi társadalmi osztály képviselője jelen volt.⁴⁰ Először az emigrációba kényszerült politikusoktól vártak segítséget. Budapest, Szeged és a bécsi iroda közötti kapcsolat megteremtése – futárszolgálat révén – lett a legfontosabb feladatuk a vörös front május 1-jei összeomlása után. Ez csak július közepére járt teljes sikerrel.

Az ellenforradalmi tevékenység fokozódása összhangban állt a Nyugat beavatkozási kísérleteivel, különösen a második Clemenceau-jegyzék megérkezése után. A hadügyi népbizottságon fejtettek ki ellenforradalmi működést: katonatisztekot szöktettek Szegedre, s szervezték a katonatiszti mozgalmakat⁴¹ is. A Fehérház tagjai július 16-án értekezletet tartottak. A vörös front bomlását ellenforradalom céljaira kívánták felhasználni, bevonva a rendelkezésre álló katonai erőt. A csoportok összekapcsolása megkezdődött, Friedrich és Schnetzer csoportjai egyesültek. Schnetzer Ferenc csatlakozott a Fehérházhoz, Bleyer Jakab révén megnyerték a Werth alezredes parancsnoksága alá tartozó V., VI. és VII. szolnoki vörös hadosztályt és a Kranerbruck-féle síófoki hadosztályt. Minden elő volt készítve, de a román offenzívában a csapatok felörlődtek, csak puccs árán csikarhatták ki a döntést.

Július 26-án a Fehérház megalakította a Forradalmi Vezértanács 20-as Bizottságát. Romanelli alezredesen keresztül memorandumot intéztek Kun Bélához, hogy a kormányhatalmat adja át a Vezéri Tanácsnak. A július 27-i értekezleten Friedrich is megjelent. Kun Béla válaszában jelzi a tanácskormány lemondását és egy szocialista kormány megalakítását. A hatalom erőszakos megragadását fontolgatták. Friedrich Lovászyt ajánlotta miniszterelnöknek. Csilléryék elutasították oktobrista múltja miatt. Friedrich más megoldást is elfogadott volna, neki József főherceg kormányzósága volt a legfontosabb, mely alatt átmeneti kormány alakulna, a munkások, parasztek, polgárok képviselőiből, amíg az országgyűlés össze nem ül.⁴²

Augusztus 1-jén Papp Géza révén informálták Romanellit terveikről. Vér nélküli ellenforradalmat akartak, ezért kérték a román katonaság feltartóztatását egy napra. Romanelli válaszában jelezte, hogy a bejelentést nem veheti tudomásul, mert a vér nélküli forradalom lehetetlen, az ő feladata a közrend fenntartása. Csak olyan kormányt lehet megalakítani, mely minden társadalmi osztályt magába olvaszt. Friedrich augusztus 5-én megadta az akció törvényességi alapját József főherceg személyével. Sietségük oka érthető. A július 20-i sikertelen áttérési kísérlet után az MSZDP mindenképpen meg kívánta őrizni a forradalomban elért eredményeket, ezért Bécsben 1919. július 23-án Böhm Vilmos megállapodást kötött Cuningham antant-megbízottal, melynek eredményeként egy ideiglenes szocialista kormány alakítását tűzték ki célul, amely valamennyi társadalmi osztályt magába foglal. Ez az 1919. március 21-e előtti állapotra való visszatérést jelentette volna. A megállapodás révén megszületett kormány helyzetét az antant augusztus 5-i jegyzete tette kérdésessé, melyben megtagadták az elismerést. Ehhez járult a román megszállás, a Románia által a kormányra kényszerített fegyverszünetet a kabinet nem fogadta el, melynek következményei hamar jelentkeztek. Budapest megszállásakor lefegyverezték a budapesti helyőrséget és munkás zászlóaljkat, ami katonailag előkészítette a puccsot. Az olasz misszió közvetett, a románok közvetlen asszisztálása teremtette meg Friedrich politikai karrierjének csúcsát, a miniszterelnökséget.

A hatalomátvételt augusztus 7-én kiáltványban tették közzé.⁴³ József főherceg Clemenceau-hoz írt levelében, a közvélemény hangulatával indokolta a puccsot és a „minisztérium alakulást”. József főherceg azért vált fontossá, mivel az ő személye törvényesítette a puccsot és elfogadható volt az ország közvéleménye számára. Azonban a kisantant államok részéről várható volt az elutasítás, mert semmilyen Habsburg-házi leszármazottat nem tudtak elfogadni egyetlen politikai tisztségben sem. Az új kabinet felkérte őt a kormányzói tisztre, József főherceg pedig kinevezte a kormányt. Tervei közt a nemzetgyűlési választások előkészítése, összehívása szerepelt. Ez volt hivatva dönteni az államforma kérdésében. Programjukban a bolsevizmus letörése, a fegyverszüneti egyezmények betartása, a vitás ügyek rendezése, a termelés biztosítása és a békétárgyalások anyagának előkészítése állt. Kérte a kormány elismerését. A századforduló legnagyobb magyar írónoje, Tormay Cécile kedvező színben mutatja be könyvében Friedrich István augusztusi puccsban való részvételét⁴⁴:

„Kormány alakult és az új kormány tagjai magyarok, nem idegenek többé. Friedrich István a miniszterelnök. Valamikor Friedrich Istvánt is megtévesztette Károlyi Mihály. Szereplője volt az októberi forradalomnak, bár a tél folyamán már az ellenforradalommal tartott fenn összeköttetést. Ő is felelős azért, ami akkor történt, de az egyetlen, aki vezekelt érte és a maga tévedése fejében most jót tett. Magyarország lezáruló legszomorúbb és leggyalázatosabb korszaka után odairta nevét az első tiszta lapra.”

Friedrich politikájában az 1918. október 31-i állapotra való visszatérés híve volt.⁴⁵ Első kormányalakítási terve is e keretek között mozgott. Nem szándékozta kizárni az MSZDP-t a kormányból, azonban olyan alárendelt szerepet szánt nekik, mint amilyenel az első Károlyi-féle koalícióban rendelkeztek. József főherceg és Friedrich az antant képviselőivel folytatott tárgyalásaik alapján hivatalnokkormányt alakított a minisztériumok rangidős tisztviselőiből, illetve a Fehérház tagjaiból. A kormány külső-belső helyzete, léte ingatag volt. Tömegebázissal és fegyveres erővel nem rendelkezett. Friedrich támogatói, a Fehérházhoz kötődő rétegekből álltak a puccs pillanatában. A középpolgárság és kispolgárság városi, keresztény és magyar része támogatta, mely önmagában is rendkívül heterogén volt. A jobboldali, függetlenségi irányzatot képviselő Friedrich mellett, a kereszténydemokrata jellegű rétegek és az antiszemita beállítottságú, meg nem alkuvó jobboldaliak alkották az alapot. A kormány egyetlen belső támaszának a Nyugat-Magyarországon létrejött Lehár-féle különítmény lehet tekinteni, mely elismerte a kormányt felettesének. Alkotmányjogi helyzete zavaros volt, különösen József főherceg augusztus 23-i lemondása után.⁴⁶ A zűrzavarban egyetlen olyan tényező volt, mely a folytonosságot képviselte, a katolikus egyház. Friedrich átmeneti kormányát valószínűleg József főherceg személye miatt és a kiáltványban megfogalmazott program okán támogatták.

A kormány helyzetét két tényező tette alapvetően bizonytalan: rajta kívül még 3 hatalmi centrum alakult ki az országban, és a vezető rétegek 4 különböző csoportot hoztak létre, melyek a politikai élet alakítására befolyást kívántak gyakorolni.⁴⁷ Az antant és a képviselőtében megjelenő román katonaság a legerősebb hatalmi tényezők voltak. Nem egységesen érvényesítették érdekeiket, hanem az egyes államok önálló hatalmi törekvései harcoltak egymással Magyarország területén. Az antant befolyása döntő erejű volt a magyar belpolitikára.⁴⁸ Gróf Sigray Antal, Nyugat-Magyarország kormánybiztosa, s a körülötte csoportosuló legitimisták, a jogfolytonosságot akarták visszaállítani, de olyan berendezkedést valósítottak meg, mely korábban nem létezett. Ha a legitimista célok nem álltak összhangban a Friedrich kormány politikájával, a

kormánybiztosság irányítása alá tartozó terület függetlenítette magát a kabinettől. Horthy siófoki fővezérsége a meg nem szállt országrészben megszervezte katonai parancsnokságát és az ország életének minden területére kiterjedő katonai közigazgatást. A fővezér hatalma a románok kivonulásával egyre nagyobb területre terjedt ki. Az egyedüli fegyveres erő birtokosaként a tényleges hatalommal is rendelkezett. A Friedrich-kormányt meg akarta buktatni, és saját céljait jobban kiszolgáló kormányt akart helyébe állítani.

Az antant nyomására, főleg a szomszédos országok követelésére augusztus 10-től József főherceg felújította a tárgyalásokat a kormány újjáalakítása, egy széleskörű koncentrációs összefogás jegyében, mely a mindenkori erőviszonyokat tükrözte. A kormány nagyhatalmak által történő elismerését és Horthy Miklós hatalomból való meghátrálását a kabinetnek nem sikerült elérnie. Megkezdődött a küzdelem a kormány és az egyes csoportok közt a hatalom birtoklásáért.

A Friedrich-kormány megalakulásától kezdve igen sokrétű tevékenységet fejtett ki a viszonyok rendezése érdekében. A proletárdiktatúra előtti gazdasági és társadalmi rendet kívánták helyreállítani. A kormány legitimitását, a Károlyi forradalom korai időszakára, 1918. október 31-re vezette vissza. Ehhez szükség volt az alkotmányos királyság visszaállítására. Friedrich István miniszterelnök erre irányuló elképzeléseit oly módon is titokban kívánta tartani, hogy a Magyar Köztársaság megjelenést alkalmazta⁴⁹ az ország hivatalos nevéként. Önálló hatalmi centrumként, saját bel- és külpolitikát kívánt folytatni, kizárva a hatalmi versenytársakat, ezért megegyezésre törekedett a szomszédos országokkal saját helyzetének stabilizálására, mely nem vezetett eredményre. Az alkotmányosság igazolásával akarta helyzetét a miniszterelnök erősíteni. A rendeletek és törvénykezés legitimitását az 1912. LXIII. törvénycikkre alapozták, míg a korábbi jogfolytonosságot József főherceg képviselte. Friedrich József főherceg szerepeltetését azzal indokolta, hogy a homo regius-tól kell elfogadni a kinevezést, mert az antant misszió egyik tagja sem iktathat be egy kormányt.⁵⁰ Első lépéseit a jogalapra hivatkozva tette meg a közigazgatás, igazságszolgáltatás terén, mert az 1918. október 31-e óta kinevezett tisztviselőket és intézkedéseket revízió alá vette. A fegyveres karhatalom fontos támasza volt az igazságszolgáltatásnak, és a felette való jogkör teljes gyakorlása esetén a kormányhatalom erejét is növelhette volna. A kormány megpróbálkozott saját alakulatok létrehozásával. Horthy elébe vágott a Honvédelmi Minisztérium törekvéseinek. 1919. augusztus 20-án kelt 95/II. sz. parancsában minden katonai alakulat irányítását átvette, és megadta a katonai kerületek beosztását is.⁵¹ A közigazgatás is hamar Horthyék befolyása alá került a katonai hatalom birtokában. Sőt, a pénzügyorséget is fővezérségi felügyelet alá akarta helyezni az október 10-i tervezet szerint. A pénzügyek, belügy és a haderő feletti kontroll jelezte hatalmi célját, a vezetés megragadását.

A kormány ígéretéhez híven hozzáfogott a gazdaság rendbetételéhez. Először a forradalmak hatásait kellett kiküszöbölni a magántulajdon uralmának helyreállításával, a köztulajdonba vett vállalatokat adták vissza, és a Friedrich-kormány megalakulásakor visszaállította az eredeti földbirtok viszonyokat. A termelés beindításához szükség volt a pénzforgalom stabilizálására, a munkabérek leszorítására. Megállapodtak az Osztrák-Magyar Bankkal a kormány létét biztosító rövidlejáratú kölcsönről és bankjegyek beváltásáról is.⁵²

Az egyéb intézkedések sorában az 1919. évi 5985. M. E. számú választójogi rendelkezés volt a legjelentősebb. Gróf Bethlen István javaslatai alapján előbb vá-

lasztásokat kellene tartani, aztán a nemzetgyűlésnek népszavazást kellene kiírnia az államforma kérdésében. Az államfői tisztség problémáját úgy akarta rendezni, hogy a kormányzót lemondatta volna és egy 3 tagú államtanács megalakulását javasolta, mely egy földműves, egy polgári és egy munkáspárti személyből állna, és szuverén jogokat gyakorolna a nemzetgyűlés mellett.⁵³ Az alkotók ragaszkodtak a jogfolytonosság intézményéhez és féltek az elégedetlenségtől, mely akkor következett volna be, ha nem az 1918. évi I. törvény választási részének elveit követték volna. A szeptember 20-ra tervezett választást a román parancsnokság megakadályozta.

Ebben a politikai helyzetben, a területi integritás védelme volt a legfontosabb külpolitikai cél. Eleinte a miniszterelnök az antant figyelembevételével, a békés megoldás eszközeit kereste, de később a fegyveres erők alkalmazásával is számolt. Horthy Miklós és köre is hasonló elveket vallott, de a megvalósítást illetően ügyesebben politizált. Ugyanis a szegedi, gróf Károlyi Gyula kormányának megalakulásától kezdve elfogadták a békekonferenciának Magyarország határaitra vonatkozó határozatait a trianoni szerződés aláírásáig.⁵⁴ Viszont Friedrich nagyon burkoltan az antant hatalmakkal szembeni ellenállás politikáját képviselte. Mindent megtett a követelések látszólagos teljesítésére (ígéretet tett a fegyverszüneti egyezmények betartására, a béketárgyalások anyagának előkészítésére), de a kivárás taktikáját alkalmazta, mert élt benne a remény, hogy az „*antant letűnőben van*” és formálódik vele szemben a „*letiport, talán becsapott... nemzetek új szövetsége*”. Az egyes államok hatalmi ambícióit érzékelve az ország sorsát Nagy-Britanniához akarta kötni, mely leginkább támogatta.

A győztes hatalmak képviselői biztosak voltak benne, hogy az ország feldarabolását egy nacionalista kormány nehezebben tűri el, mint egy internacionalista alapon álló szocialista kabinet. George Russel Clerk a misszió vezetője októberi Budapestre érkezésekor az antant követelésének megfelelően koalíciós kormány létrehozását kezdeményezte Friedrichhel vagy nélküle. A tárgyalások során patthelyzet alakult ki, ugyanis a koncentrációs kormányt csak Friedrich személye nélkül tartották megvalósíthatónak a tárgyaló partnerek. Clerk e helyzetben Horthyra igyekezett támaszkodni, mivel a Nemzeti Hadsereg birtokában az ország fontos tényezőjének bizonyult. Horthy Miklós Clerkkal folytatott megbeszélésén ígéretet tett a baloldal megtörésére és Friedrich lemondásának kicsikarására. A Clerk-féle tárgyalások tisztázták az új kormány összetételét, a miniszterelnök személyét és a Budapestre való bevonulás kérdését. A november 18-i tárgyalások Friedrich vereségét hozták.

Többek közt Friedrich István rossz helyzetfelismerése, s az antant vele szemben tanúsított határozott elutasító magatartása okozta bukását. Friedrich ragaszkodott a hatalomhoz. Későbbi hatalom átvételi kísérleteit, Horthy és a hozzá csatlakozó politikusok úgy igyekeztek megakadályozni, hogy megvádolták és bíróság elé állították gróf Tisza István meggyilkolása ügyében. Mindez Friedrich politikai karrierjét ellehetetlenítette és személyét a háttérbe szorította. Ezek után érthető, hogy másodvonalbeli politikusként, a Horthy-rendszer következetes bírálója és ellenzéke maradt, annak teljes fennállása alatt. Elveihez, a keresztény nemzeti irányzathoz, s a legitimizmus-hoz mindvégig hű maradt, annak teljes megvalósításáért küzdött. A Horthy-rendszer restaurációjában játszott meghatározó szerepe, valamint a legitimista alapon nyugvó, megingathatatlan háborúellenes magatartása politikai tevékenységének megítélését pozitívan befolyásolják.

JEGYZETEK

- 1 Személyének és politikai tevékenységének el-
lentmondásos megítéléséhez adalékok:
Garami Ernő: Forrongó Magyarország. Bécs,
1922. 55. o.
Gratz Gusztáv: A forradalmak kora.
Magyarország története 1918–1920. Magyar
Szemle Társaság, Bp., 1935. 231–233. o.
- 2 Cinkota és környéke, 1915. október 1.
„Kárpáti egészségi labdacok – a különbö-
ző bántalmak ellen alkalmazható gyógyszer”-
ről szóló hirdetésben megjelenő gyógyszerész
ifj. Friedrich János. A névrokonságon kívül a
gyógyszertár címe azonos Friedrich István szü-
lőhelyével: Malacka, Pozsony vármegye.
1922-ben, az MLSZ elnöki tisztére egyhangúan
Friedrich Istvánt (1922–1923), Magyarország
volt miniszterelnökét választották. Forrás:
huszadikszazad.hu (1904. október).
György Endre (szerk.): Amíg városatyá lettem.
Bíró Miklós Nyomdai Műintézet Rt, Bp., 1930.
133–134. o.
Cinkota és környéke, 1915. október 1.
Friedrich István vállalkozásainak hirdetési a
helyi újságban jelentek meg. A hirdetések azt
tükrözik, hogy Friedrich István vállalkozásai
fokozatos bővültek, így kiegészültek egy kisebb
gépgyárral és a Corvin Vasöntöde Rt.-vel. A gyár
termékskálája igen széleskörű volt, a felvonók-
tól a gépészeti berendezéseken át a mezőgaz-
dasági gépekig terjedt. Friedrich István eladta
vállalkozásait 1920 után.
- 3 Gratz Gusztáv: A forradalmak kora.
Magyarország története 1918–1920, 233–233. o.
- 4 Hétfői Hírlap, 1921. február, (forrás:
huszadikszazad.hu).
- 5 Dr. Somogyi István: A szabadkőművesség igazi
arca I-II e-book. 2–66. o.
A szabadkőművesség angolszász irányvona-
la megszakította kapcsolatait a latin iránnyal,
amelyhez a magyar szabadkőművesség is tarto-
zott. A latin irány ugyanis eltért a szabadkőmü-
vesség igazi céljától, s mind felépítésében és tö-
rekvéseit tekintve radikális és forradalmi irány-
vonalat követett, melynek legfőbb célja minden
ország rendjének felforgatása, a forradalom.
- 6 Cinkota és környéke, 1916. február 20.
- 7 Rákos és Cinkota környéke, 1917. július 16.
- 8 Cinkota és környéke: Cinkota község, a cinkotai
kerület Függelékének felforgatása, a forradalom.
és számos egyesület hivatalos közlönye. Indul
1910-től. Megjelenik havonta háromszor.
Felelős szerkesztő Friedrich István, 1916-tól
Hoffmann Károly, 1917 augusztusától ismét
Friedrich, 1917. szeptember 30-tól Csizmadia
Sándor is. Kiadó Friedrich István.
- 9 Friedrich publicisztikájának alapelemi
itt alakulnak ki, jó iskolát jelent számára.
Alaphangvétele szarkasztikus, publicisztikájá-
nak tárgyához mindig maró gúnnyal való köze-
lít. A cikkek felépítésében a címből indul ki. Az
abban megfogalmazott kijelentést vagy kérdést
bontja ki ellentétek sorával, melyek olyan ki-
élezettek, hogy önmagukban is erkölcsi minősít-
ést jelentenek. Az ellentétpár egyik oldalán az
ország állapotának sötét valósága bukkan fel a
tények hosszú felsorolásában. A másik oldal az
ellenfél bemutatása, rövid csattanós jelzők és
képek segítségével, amivel az ütköztetés nagy-
sága fokozható. A mondanivalóban saját elgond-
olásait az intenzív meggyőzéssel és a hangvétel
harsány határozottságának érzékeltetésével éri
el. Ez az egyéni forma, mely itt alakul ki, végig
jellemző lesz publicisztikai munkásságára.
- 10 Cinkota és környéke, 1912. november 11.
Események c. cikk.
- 11 Cinkota és környéke, 1912. november 3. Dráma
c. cikk.
1912. december 8. Visszafelé c. cikk.
„Ő katonasággal van megvédve, ő teljhatalmú
úr az egész országban, 120 ellenzéki képviselő,
neki megy a katonai kordonnak, próbál bemenni
a parlamentbe”.
„...a sajtószabadság nagyon kétes értékű és
gyenge alappal bíró jog, ...óriási az elkeseredés a
hatalmi tébolyban szenvedő válogatottak ...erő-
szakosságai miatt”.
- 12 Pölöskei Ferenc: A rejtélyes Tisza-gyilkosság,
Helikon Kiadó, Bp., 1988. 112. o.
- 13 Friedrich Bordeaux-i naplója PIA 704 f. 15 ö.e.
- 14 György Endre (szerk.): Amíg városatyá let-
tem. Globus Nyomdai Műintézet, Bp., 1931.
133–134. o.
- 15 Önmagukat a társadalmi, politikai, kulturális
tevékenység minden terére kiható kulturális
irányzatnak tekintették. Szervezeti szabályzatuk
szerint minden helységben egy törzset alakítan-
nak, amit a törzstagok alkotnak. Helyi szinten
a vezető a népfő (elnök), egy író (jegyző),
egy gazda (pénztáros) és a tizenkét tagból álló
törzstestület irányította a szervezetet. Országos
vezetőség a Néptanács (országos gyűlés) által
választott vezértestület, mely tizenöt tagból áll, a
vezérfővel, vezéríróval és vezérgazdával együtt
- 16 Nép, 1917. október 1. Az 1917. szeptember 30-i
számban összefoglalásszerűen, propaganda cél-
zattal megfogalmazzák elveiket:
A „Nép” **célja**: a haladás; **eszköze**: a bátorság és
meggyőződés; **szempontja**: az elvek becsületes
szolgálása; **iránya**: minden poklokra előre!
Az október 14-i szám a budapesti törzs megalá-

- kulásáról, majd az Ehmann telepi alakuló ülésről számol be. Az október 21-i szám a Pestújhelyen megalakult törzset és a Rákosszentmihályon folyó szervezkedést mutatja be. Az október 28-i szám az Ehmann telepen készülő művész-előadásról ad tájékoztatást. Az alföldi szervező körutakról is beszámol a lap, ezzel akarja érzékelteni az akció országos kiterjedtségét.
- 17 Nép, 1917. november 15-i szám
A Néptársaság nagy lendületű mozgalmának az akadályok előtt meg kell állnia, küzdelmének folytatását jobb időkre kell halasztania. A Néptársaság bizonytalan ideig csendes lesz.
- 18 Hajdú Tibor, Tilkovszky Lóránt (szerk.): Magyarország története 1918–45 /Magyarország története 10 kötetben/. Akadémia Kiadó, Bp., 1976. 25–65. o.
- 19 Pölöskei Ferenc: A rejtélyes Tisza-gyilkosság, Helikon Kiadó, Bp., 1988. 212. o.
- 20 Friedrich a tettek embere: egy rosszul sikerült akció több volt a szemében, mint a legjobban sikerült beszéd.
- 21 Dr. Lengyel László, Dr. Vidor Gyula (szerk.): Magyar országgyűlési almanach 1931–36. Globus, Bp., 1931. 102–104. o.
- 22 Sigmund Freud naplóbejegyzése.
- 23 Gratz Gusztáv: A forradalmak kora. Magyarország története 1918–1920. 67. o.
- 24 Pethő Sándor: Világostól Trianonig. Enciklopédia Rt. Bp., 1925. 201–211. o.
- 25 Kocsis István: A Szent Korona tana. Püski Kiadó, Bp., 1996. 178–181. o.
- 26 Gratz Gusztáv: A forradalmak kora..., 31. o.
- 27 A forradalmat kezdettől fogva nem a polgárság szervezte, melynek feladata, az antidemokratikus uralom megdöntése lett volna, s egy népképviselőten alapuló demokrácia létesítése. A forradalom a munkásságnak köszönheti létét, így az vezető szerephez jutott. A polgárság befolyása minimálisra csökkent, szervezetei alig voltak, s mint politikai fők nem működhetett. A munkásságon belül erősödött a bolsevik agitáció- a teljes hatalom megszerzésére való törekvés. Különösen Kun Béla révén, aki Oroszországból hazatérve pénzt és embereket hozott magával. Csak egy jól megszervezett, osztályöntudatos polgárság segíthetett volna.(Garami Ernő, Est, 1919. október 23.)
- 28 Hetes Tibor: Stromfeld Aurél, Kossuth Kiadó, Bp., 1967. 106–107. o.
29.867/eln.1/a-1918 számú leszerelési rendelet Friedrich minisztertanácsi határozatra hivatkozva elrendeli az öt legfiatalabb korosztály, a 18–22 év közöttiek behívását, benntartását. Emellett szól, hogy tényleges szolgálatukat töltötték és remélték, hogy könnyebb lesz őket fegyelmezni. A nemzetőrség szervezése érdekében elérte, hogy a nemzetőrök napi díja 30 korona legyen, mely magasabb volt az átlagos munkabéknél, ezzel biztosította a gyorsított toborzást.
- 29 Gömbös Gyula: Egy vezérkari tiszt feljegyzései a forradalomról és ellenforradalomról. Budapesti Hírlap, Bp., 1920. 94. o.
- 30 Fehérház BE Közlönye 1939 március 20., Fehér Ház és az ellenforradalom.
- 31 Mérei Gyula: A magyar októberi forradalom és a polgári pártok, Akadémia Kiadó, Bp., 1969. 85. o.
A riadószázadok kialakításáról szóló 32243 eln.1.sz. rendelet.
- 32 Fehérház BE Közlönye 1939. április.
- 33 Lábay Gyula: Az ellenforradalom története, „Élet” irodalmi és nyomda részvénytársaság, Bp., 1922. 5–6. o.
- 34 Az 1919 évi XI. és XX. tv. cikk a népköztársaság védelméről. Így betiltották a MOVE-t és a Vörös Újságot valamint letartóztatták a KMP vezetőit.
- 35 Nemzetgyűlési Napló, 1922 XXXII. Kötet 162. o.
- 36 A gazdasági helyzet állandó romlása miatt és a nemzeti katasztrófa árnyékában Károlyi befolyása a közhangulatra hétről hétre csökkent, személyes hatalma köztársasági elnökké való kinevezésével nőtt. A párt kettéválása után megmaradt hívei nem tudtak életképes tömegpártot szervezni.
- 37 Kelemen Béla: Adatok a szegedi ellenforradalom történetéhez. Szerző kiadása, Szeged, 1923. 143. o.
Szatmárnémetiben Székely Hadosztályt szerveztek azért, hogy Budapestre jöjjenek rendet tenni. Székely politikusokkal (Ugron Gábor, báró Urmánczy Nándor) tárgyalt Friedrich, hogy működjenek együtt a hadosztállyal. Vezérkari főnököt keresett Szegeden, de a kiszemelt tiszt éppen a proletár tömeggel tüntetett. Friedrich a tervek birtokában sem tudott fellépni. Friedrich 1919. február elején székely barátok segítségével 30 millió koronát kiutaltatott, mely fedezet mellett Debrecenbe jött, ezt a református kollégium levéltárába helyezték el. A Székely Hadosztály céljaira vitték Debrecenbe, hogy anyagi lehetőséget teremtsenek számukra, ha az állami ellátás megszűnne. Ha ezt nem használnák fel, Erdély kulturális céljaira kell fordítaniuk. A levél szerint megállapodást kötöttek Kratochwillal, a Hadosztály vezetőjével. Így a székelyek nem harcoltak a kommunista egységek mellett, hanem megfordulva segítettek tőlük megtisztítani az országot.
- 38 ÉME 1919. december 7. ÉME a 133 nap alatt.
- 39 Fehérház BE Közlönye 1938. május 14.
- 40 Dr. Avarffy Elek: Beszède a Fehérház augusztusi ellenforradalmának 20. évfordulóján Máté Ernő Könyvnyomdája Bp., 1939. 5. o.
- 41 Lábay Gyula: Az ellenforradalom története, 173. o.

- 42 Kik hozták be a románokat Budapestre, vagy hogyan ütötték agyon Friedrich, Csilléry, Pekár urék a magyarországi Szociáldemokrata Pártot. Népszava kiadása, Bp., 1922. 39–40. o.
- 43 Kik hozták be a románokat..., 195. o.
- 44 Tormay Cécile: Bujdosó könyv – Feljegyzések 1918–1919-ből. Fapadoskönyv Kiadó, Bp., 2009.
- 45 Budapesti Közlöny 1919. augusztus 9.
A kereskedelmi miniszter felvetése szerint a királykérdés előtérbe került József főherceg fellépése miatt. Ezek alapján: 1918. október 31-re, vagy 1919. március 21. előtti jogállapotra vezetik vissza a jogfolytonosságot. A miniszterelnök koncepciója az első változatot támogatta, ezek alapján minden kinevezést revízió alá akart vetetni.
- 46 Zsiga Tibor: Horthy ellen, a királyért. Gondolat Kiadó, Bp., 1989. 29–30. o.
- 47 *Mészáros Károly: Horthy és Teleki, 1919–1921. Kormánypolitika és Trianon*, Bp., 1992. 23. o.
- 48 Fehérház BE Közlönye 1939. július.
- 49 MOL K.27. 1919. augusztus 16. MT jegyzőkönyv.
- 50 MOL K.27. 1919. augusztus 7. MT jegyzőkönyv.
- 51 Zsiga Tibor: Horthy ellen, a királyért, 42. o.
- 52 MOL K.27. 1919. augusztus 14. MT jegyzőkönyv.
- 53 MOL K.27. 1919. augusztus 19. MT jegyzőkönyv, MOL K.27. 1919. augusztus 20. MT jegyzőkönyv, MOL K.27. 1919. augusztus 29. MT jegyzőkönyv.
- 54 Színai Miklós: Ki lesz a kormányzó? Kossuth Kiadó, Bp., 1988. 57. o.

